

TIETEEN POLIITTINEN väärinkäyttö Yhdysvalloissa nousi viime presidentinvaalien edellä keskeiseksi keskusteluteemaksi – tai edistykselliset tutkijapiirit koettivat ainakin nostaa sen sellaiseksi. *The Union of Concerned Scientists* julkaisi helmikuussa 2004 muistion “Scientific Integrity in Policy Making. An Investigation into the Bush Administration’s Misuse of Science” ja alkoi kerätä siihen liittyneeseen julistukseen allekirjoituksia. Vaalitulokseen kampanja ei vaikuttanut, mutta lista on edelleen avoinna. Nimiä on kertynyt runsaat 9000.

Republikaanit ovat tietenkin koettaneet torjua syytökset.

Nyt presidentti George W. Bush on kuitenkin tehnyt sen itse. Hän käytti 19. heinäkuuta veto-oikeuttaan kantasolututkimusta koskevaan lakiesitykseen, joka oli väkäsytty senaatissa edellisenä päivänä äänin 63–37. Bush perusteli päätöksensä seuraavasti (*Nature*, 27 July 2006): “This bill would support the taking of innocent human life in the hope of finding medical benefits for others. It crosses a moral boundary that our decent society needs to respect, so I vetoed it.”

Tiedelehdet *Nature* ja *Science* ovat luonnollisesti kommentoineet Bushin vetoa. *Nature* toteaa pääkirjoituksessaan (“Come veto or high water”, 27 July 2006), että presidentin esittämä perustelu on valheellinen. Kantasolututkimusta varten ei ole tarpeen tuhota ainoatakaan ihmiselämää. Tutkimukseen tarvittavat solulinjat otettaisiin alkioista, joita jää joka tapauksessa yli kohdun alkopuolista hedelmöitystä harjoittavilla klinikoilla tuhansittain joka vuosi. Yhdysvalloissa voimassa olevien säädösten mukaan liittovaltion varoja (eli siis keskeisen biolääketiedettä

tukevan instituution *National Institute of Health* rahoitusta) saa käyttää ainoastaan tutkimukseen, joka kohdistuu ennen 9.8.2001 perustettuihin solulinjoihin. Näitä on jäljellä ainoastaan 21, ja useat niistä ovat jo rappeutuneet käyttökelvottomiksi. Uusi laki olisi tehnyt mahdolliseksi rahoittaa myös uusiin solulinjoihin kohdistuvaa tutkimusta. RAND Corporationin arvion mukaan hedelmöitysklinikoilla on pakastettuna varastossa riittävästi alkioita muutaman sadan solulinjan perustamiseksi välittömästi.

Merkillepantavaa on, että lakiesitys läpäisi selvällä äänen enemmistöllä republikaanienemmistöisen senaatin. Selityksenä on johdonmukainen ja pitkäjänteinen lobbaus, jota toteuttamaan terveysalalla toimivat järjestöt ovat perustaneet saateenvarjoliittoutuman *Coalition for the Advancement of Medical Research*. Sen edustajat valmistautuvat nostamaan kantasolututkimuksen vaaliteemaksi syksyn 2006 välivaaleissa.

Sikiöistä eristettyihin kantasolulinjoihin kohdistuva tutkimus on ollut Yhdysvaltojen uskonnollisen oikeiston “pro-life” liikkeen kritiikin keskeisenä kohteena aborttivapauden ohella. Se, että osa republikaanisista senaattoreista äänesti lakiesityksen puolesta, on ensimmäinen murtoosa *pro-life* painostusryhmien vaikutusvaltaan Washingtonissa. Bushin veto ei ole myöskään vaikuttanut tutkimusrahoitukseen aivan toivotulla tavalla. Sen seurauksena useat osavaltiot, etunenässä Arnold Schwarzeneggerin johtama Kalifornia, ovat lisänneet omaehtoista rahoitusta kantasolututkimukseen. Tämä on mahdollista, koska liittovaltion lainsäädäntö ei sido osavaltioita.

Kantasolututkimus on yksi biolääketieteen tärkeimmistä

lupaus-vetoisista tutkimushaaroista. Sillä on suuri merkitys geenien ilmentymiseen (“geeniekspression”) sekä yksilökehitykseen kohdistuvalle perustutkimukselle. Tutkimuksen tarjoamia lääketieteellisiä lupauksia ei sinänsä kiisteta, mutta Yhdysvalloissa on syntynyt oma poliittisesti sävyttynyt debattinsa siitä, tarvitaanko tutkimukseen alkioista eristettyjä kantasolulinjoja. *Pro-life* liikkeeseen asosioituvaa organisaatio *DoNoHarm, The Coalition of Americans for Research Ethics* propagoi väitettä, että alkioista eristettyjä solulinjoja ei tarvita koska myös aikuisten kantasolujen avulla voidaan löytää parannuskeinoja lukuisiin sairauksiin. Järjestön ilmoittaa tällaisten sairauksien määräksi 65. Tosiasiaa viranomaisten hyväksymiä aikuissoluista johdettuja hoitoja on vain yhdeksään sairauteen (*Science*, 28 July 2006).

MORAALISTEN haittojen problematiikkaa ei ehkä ole helppo ymmärtää irrallaan siitä kokonaisuudesta, johon se kuuluu. Anglosaksisista maista on runsaasti kokemusta siitä, että eettinen ennakkosäätely voi vakavasti kaventaa yhteiskuntatutkimuksen kysymyksenasetteluja. Muutamia esimerkkejä eettisten toimikuntien esittämistä vaatimuksista:

1. Umpimähkäiseen otantaan perustuva puhelinkysely on liian tungetteleva. Sen asemesta on harkittava lehti-ilmoitusta, jossa pyydetään halukkaita ilmoittautumaan haastateltaviksi.
2. Ennen kuin haastateltava voi vastata perheensä jäseniä koskeviin kysymyksiin, heiltä on pyydetty kirjallinen lupa.
3. Jos lomake sisältää huumeiden käyttöä koskevia kysymyksiä, vastaajille on ennen haastattelun alkua ilmoitetta-

va, että kysely kartoittaa heidän tekemiään rikoksia.

4. Vastaja on varoitettava siitä, että poliisi voi vaatia käyttöönsä aineiston, jos se sisältää tietoja lainvastaisista teoista.

5. Jos tutkittavat ovat alaikäisiä, tutkimukseen on aina saatava vanhempien kirjallinen suostumus. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi nuorten terveyskäyttämistä, päihteiden käyttöä, sukupuolista käyttäytymistä tai lainvastaista käyttäytymistä koskevien tutkimusten vastausprosentti ratkaisevasti alenee ja että aineistot ovat epäedustavia.

6. Tutkijan piti havainnoida keskinäisen avun keskusteluryhmää. Aina kun uusi osaanottaja tuli paikalle, tutkijan piti eettisen toimikunnan vaatimuksesta poistua siksi aikaa, että uusi tulija saattoi päättää, suostuuko hän tutkijan läsnäoloon. Tämä merkitsi niin suurta haittaa ryhmien toiminnalle, että tutkija päätti luopua hankkeestaan. (Tutkittavat ryhmät olisivat kyllä sallineet hänen läsnäolonsa ilman eettisen toimikunnan vaatimia katkoksia.)

7. Tutkija halusi kartoittaa sotajoukkoihin kaapattujen lukija kirjoitustaidoittomien afrikkalaisten lasten kokemuksia. Eettinen toimikunta asetti ehdoksi, että kaikilta tutkittavilta saataisiin kirjallinen suostumus.

Esimerkkit ovat Yhdysvalloista, Kanadasta ja Australiasta. Ne osoittavat, että eettinen ennakkovalvonta voi vakavasti kaventaa sekä survey-tutkimuksia että etnografisia tutkimuksia. Haluamme tietysti luottaa siihen, että Suomessa pykäläien soveltamisessa käytetään enemmän tervettä järkeä. Mutta ovathan amerikkalaiset, kanadalaiset ja australialaiset kaikin puolin järkevää väkeä ja kaavamaisesta pykälähenkisyydestä alkaa olla esimerkki Suomestakin.

VAIKKA maailmankuulu ranskalainen sosiologi Pierre Bourdieu olikin varsin radikaali ajattelija, joka etenkin viimeisissä töissään ilmaisi yhä selvemmin huolensa maailman sorretuista ja kärsivistä, monikaan ei varmaan yhdistäisi hänen nimeään suoraa päätä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisiin Pohjois-Kaukasian, mukaan lukien Tshetshenian, kansallisiin vapautus- ja kapinallisiin liikkeisiin. Georgi M. Derluguian ”paljastaa” linkin, joka yhdisti nämä kaksi toisiinsa. Tämä linkki osoittautuu avaimeksi sen ymmärtämiseen, mitä Kaukasuksella ja maailmassa yleensäkin tapahtuu. Derluguianin hienon teoksen, *Bourdieu's Secret Admirer in the Caucasus. A World-system Biography* (The University of Chicago Press, 2005) ”sankari” tai päähenkilö on Juri Mohammedovits Shanibov, pohjois-kaukasialaisen Nalchikin yliopiston sosologian lehtori ja Bourdieun suuri ihailija. Shanib johti lyhyen aikaa 1990-luvun alkuvuosina Pohjois-Kaukasian vuoristokansojen konfederaatiota, jonka eri etnisiin kansallisuuksiin kuuluvat vapaaehtoiset taistelivat Georgiaan kuuluvassa Abhasiassa sen itsenäisyyden puolesta. Näiden vapaaehtoisten ja Shanibin nuorempien seuraajien joukossa oli monia, jotka vain muutamaa vuotta myöhemmin ”kunnostautuivat” taistelemalla Tshetsheniassa ja sittemmin solmivat läheiset suhteet Lähi-Idän radikaaleihin islamisteihin. Tshetsheenkomentaja Shamil Basajev, joka oli vastuussa sekä Moskovan teatteridraamasta vuonna 2002 että verisestä Beslanin koulun kaappauksesta vuonna 2004, lienee näistä pahamaineisin.

Derluguianin kuvaamassa Musa Shanibin hahmossa ja

elämäkerrassa konkretisoituvat erään provinssiaalisen neuvostosukupolven, 60-lukulaisen, elämänkohtalot. Samalla tämä tutkimus kasvaa erinomaisen kiinnostavaksi tulkinaksi siitä, mistä nämä vanhan Neuvostoliiton alueen lukuisat nationalistiset liikkeet ja taistelut saivat ja saavat sosiaalisen ja kulttuurisen käyttövoimansa. Tähän viittaa myös teoksen alaotsikko, joka yhdistää kaksi ainakin näennäisesti täysin vastakkaista lähestymistapaa, maailmanjärjestelmän (vrt. Wallerstein) ja yksilön biografian tai paremminkin sosiaalisen habituksen (vrt. Bourdieu) analyysin.

Musa Shanib, joka 90-luvun alussa nousi lyhyeksi aikaa tärkeäksi poliittiseksi hahmoksi Pohjois-Kaukasiassa, on Derluguianin mukaan tyypillinen neuvostoliittolainen 60-lukulainen, meikäläisittäin ilmaisuna 68-sukupolven edustaja, joka loi uransa Kabardino-Balkariassa, kaukana Neuvostoliiton keskuksesta, Moskovasta. Shanib sai juristin koulutuksen ja työskenteli valmistuttuaan syyttäjän virastossa torjuen menestyksekkäästi nuorisorikollisuutta, mutta siirtyi pian Nalchikin yliopistoon kirjoittamaan väitöskirjaansa lain merkityksestä sosialistisesta itsehallinnosta, ei toki tuolloin vielä sosiologian laitokselle vaan tieteellisen kommunismin kafedraan, oppiaineeseen. Hänen tyypillinen 60-lukulainen väitöskirja-aiheensa osoittautui kuitenkin liian radikaaliksi paikalliselle yliopisto- ja puoluejohdolle, ja Shanibov erotettiin yliopistosta varoittavana esimerkkinä muille.

Juuri 60-lukulaisen ja aikanaan pyrkimyksissään pettyneen paikallisen intelligentin merkitys nykyisten radikaalien kansallisten liikkei-

den käynnistäjänä ja ylläpitäjänä onkin Derluguianin tutkimuksen keskeinen teema. 90-luvun uusien liikkeiden johon astuivat kaikkialla sen sukupolven edustajat, jotka olivat tehneet ensimmäisen, varovaisen kapinansa tai reformirytyksensä ihmiskasvoisemman ja demokraattisen sosialismin nimissä juuri ennen Tshetkoslovakian miehitystä. Heidän kohtalokseen koitui Tshetkoslovakian tapahtumien aiheuttama poliittinen reaktio Neuvostoliiton Neuvostoliitossa. Tämän sukupolven edustajat joutuivat sittemmin käytännössä paitsioon – harvoin tosin enää varsinaisen repression kohteiksi – Brezhnevin Neuvostoliitossa, jota hallitsi loppuun asti vanhempi, heidän isiensä ikäinen puoluekaarti. Perestroikan alettua juuri tämän sukupolven Neuvostoliiton pysähtyneisyyden aikaan tyytymättömät henkilöt, joiden oma ura tai sosiaalinen nousu varsinaiseen neuvostonomenklaturaan oli heidän omasta mielestään katkaistu ennen aikojaan, näkivät vihdoin oman tilaisuutensa tulleen. Uusi poliittinen mobilisaatio ei enää tapahtunut demokraattisen sosialismin vaan vapaiden – sekä taloudellisten että poliittisten – markkinoiden merkeissä. Juuri paikallinen sivistyneistö ja kulttuuriväki löysi nopeasti myös Neuvostoliiton aikana kielletyn kansallisuusaatteen poliittisen mobilisaation käyttövoimaksi ja oman sosiaalisen ja kulttuurisen kilpailuasemansa – suhteessa Moskovan kulttuuriin valtakeskuksiin – vahvistamiseksi.

Vaikka Shanibin kaltaiset paikalliset ”pikkulehtorit” ja muu kulttuuriväki, kuten yliopiston ja opistojen opettajat, toimittajat, kansallisilla pikkukielillä kirjoittavat runoilijat, paikal-

liset taiteilijat ja niin edelleen, auliisti asettuivat paikallisten vapautusliikkeiden johtoon kaikkialla Neuvostoliitossa, ei tämä kuitenkaan riitä selittämään sitä, miksi 90-luvun alun kansallisten tunnusten alla tapahtunut mobilisaatio johti kovin erilaisiin tuloksiin eri puolilla Neuvostoliittoa. Jopa Kaukasuksen monien Neuvostoliiton aikaisten autonomisten naapurialueiden kohtalot olivat kovin erilaisia, ääripäinä pitkäaikainen sota Tshetsheniassa, lyhyt mutta erittäin verinen sisällissota Dagestaniassa, Armenian ja Azerbaidzanin rajalla olevan Nagorno-Karabahin edelleen jatkuva konflikti ja toisaalla Shanibin oman Kabardino-Balkarian verrattain rauhallinen kehitys, välissä Georgian puolen Abhasian, Adzirian ja Pohjois-Ossetinian vaihtelevat vaiheet ja kohtalot. Derluguianin oma selitys näihin erilaisiin historian kehityslinjoihin on toisaalta juuri paikallisen pikku-intelligentsian asema ja suhde Moskovaan, toisaalta sen solmima enemmän tai vähemmän onnistunut liitto paikallisen puolimaalaisen lumpenproletariaatin kanssa, jonka helpoimmin mobilisoitavissa oleva osa koostui paikallisten kaupunkikeskusten esikaupungeissa ja laitamilla elävistä työttömistä nuorista miehistä, pikkurikollisista ja mustan pörsin kaupustelijoista. (Pohjois-Kaukasiassa tosin perheen äiti saa sanoa viimeisen sanansa siitä, saako poika liittyä kapinallisten sissijoukkojen riveihin.) Lisäksi on huomioitava Moskovan hallinnoimien ja usein venäläisten spesialistien johtamien sekä venäläisten – tai ehkä pikemminkin neuvostoliittolaisten, tosin sanoen ei-paikallisten – ammattityöläisten kansoittamien suurten

teollisuuslaitosten tai esimerkiksi öljynjalostuslaitosten merkitys alueiden taloudessa. Näiden tekijöiden voima, valmius ja suuruus vaihteli suuresti alueelta ja ajankohdasta toiseen. Osin kyse oli myös oikeasta – tai paremminkin väärästä – ajoituksesta.

Georgi M. Derluguian, joka toimii nykyisin Northwestern Universityn sosiologian apulaisprofessorina Yhdysvalloissa, vietti oman lapsuutensa ja nuoruutensa Shanibin kotikaupungissa, neuvosto-Nalchikissa. Hänen oma perhetaustansa, samoin kuin monien muidenkin Pohjois-Kaukasian asukkaiden, oli sekoiitus eri kansallisuuskia: puoleksi armenialainen, puoleksi venäläinen. Ikätoveriensä tapaan hän oli ennen kaikkea neuvostokansalainen, jolle paikallinen kansallisuuskielen kirjo oli luonnollinen asia eikä mikään ongelma ja venäjä yhteinen kieli. Poliittiseksi käyttövoimaksi se nousi vasta 90-luvulla.

Derluguian tapasi Musa Shanibin erällä Kaukasiaan suuntautuvista tutkimusmatkoistaan ensimmäisen kerran vasta vuonna 1997, jolloin tämän lyhyt poliittinen ja sotilaallinen ura oli jo takanapäin ja tämä oli palannut yliopiston lehtoriksi. Amerikkalaisen opettajansa Immanuel Wallersteinin välityksellä Derluguian lähetti kirjeen Pierre Bourdieulle Pariisiin kertoen tästä ”salaisesta” ihailijasta Nalchikissa. Bourdieu ymmärrettävästi kiinnostui asiasta ja kysyi lisätietoja. Kerrotaankin, että Bourdieun työpöytää koristi sittemmin Musa Shanibin, alias Juri Muhammedovits Shanibovin, kuva. Shanibovin työpöydällä taas on varmasti edelleen perusteellisesti ja moneen kertaan luettu Bourdieun teoksen venäjännös.